

GEDIMINAS MESONIS

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva
Mykolas Romeris University, Lithuania

KONSTITUCIJA & POLITIKA: MENAS PO SKYRYBŲ BŪTI KARTU¹

Constitution & Politics:
The Art of Being Together After the Divorce

SUMMARY

The article states that the principle of the separation of powers is what determines the independence of courts, including constitutional courts, from the other branches of state power. It is recalled that institutions of constitutional justice base their interpretation of constitutional provisions solely on the constitution. This leads to a general understanding that constitutional law and political science are not only objectively separated but that their distinction leads to (as it is commonly believed) ensuring impartiality when interpreting the constitution. The declarative separation of constitutional law and political science constantly contrasts with reality. Political processes are not only a source of knowledge and understanding of constitutional legal relations and their content. Their implementation of constitutional justice is also an integral part of the general political process of the state. It is demonstrated that the argumentation of particular interpreter is related to legal form to preserve the semblance of judicial independence, his (her) choices are inevitably influenced by individual political worldview. However, this does not deny the general principle that all attempts by political and legal subjects to influence the independence of constitutional justice institutions are intolerable.

SANTRAUKA

Straipsnyje konstatuojama, kad teorinis valdžių padalijimo principas lemia teismų, tarp jų ir konstitucinių teismų, nepriklausomumą nuo kitų valdžios grandžių. Straipsnyje primenama, kad konstitucinės justicijos institucijos, atskleisdamos konstitucijos nuostatų turinį, remiasi tik konstitucija. Konstatuojama, jog tai lemia suvokimą, kad konstitucinė teisė ir politikos mokslai yra ne tik atskirti objektyviai, bet ir yra privaloma pabrėžtinai demonstruoti tą skirtį, nes tai, kaip teigiama, užtikrina nešališkumą aiškinant konstituciją. Deklaratyvus konstitucinės teisės ir politikos mokslų atskyrimas nuolat kontrastuoja su tikrove, kuri rodo, kad politiniai procesai yra ne tik konstitucinių teisinių santykių ir jų turinio pažinimo ir suvokimo šaltinis, bet

RAKTAŽODŽIAI: konstitucija, politika, valdžių padalijimas, pasaulėžiūra.

KEY WORDS: Constitution, politics, separation of powers, worldview.

ir pati konstitucinių institucijų subjektų veikla tėra bendrojo visos valstybės politinio proceso dalis. Taip pat straipsnyje parodoma, kaip objektyviai egzistuojanti konkretaus interpretatoriaus politinė pasaulėžiūra neišvengiamai daro įtaką interpretatoriaus pasirinkimams, nors siekiant išsaugoti teismų nepriklausomumo įspūdį, ta argumentacija pateikiama teisinių argumentų forma. Straipsnyje pabrėžiama, kad tokia doktrininė jungtis nepaneigia pagrindinio principo – politinių ir teisinių santykių subjektų pastangos daryti įtaką konstitucinės justicijos veiklos nepriklausomumui yra netoleruotinos.

ĮVADAS

Le manque de définition est plutôt une perfection qu'un défaut, parce qu'il ne vient pas de leur obscurité, mais au contraire de leur extrême évidence.

Blaise Pascal

Konstitucinė teisė yra kažkas tokio, kas yra be išimties „autonomiška“. Autonomiška, nes bet kokios nuorodos į kažką esančio šalia sukelia griežtą doktrininį pasipriešinimą ir „sugrįžimą“ tik į „konstitucinį diskursą“. Girdėta: „tai jau ne konstitucinė teisė“, „tai jau politika“, „tai jau filosofija“, „tai jau ordinarinės teisės problema“. Susiformavo tokia mokslinė tradicija, kad konstitucinė teisė traktuojama kaip aukštoji (pranc. *par excellence*) teisė, kuri yra tokia garbinga ekselencija, jog prie jos negali priėti bet kas.

Tačiau žinant ir suvokiant visa tai, negalima nepastebėti, kad, tarkim, prancūzų dėstomos disciplinos pavadinimas yra ne „Konstitucinė teisė“, o „Politiniai institutai ir konstitucinė teisė“ arba „Vie-

šoji teisė ir politiniai institutai“. Ir kodėl storiausi moksliniai veikalai, nauji ir seni, gretina konstitucinę teisę ir politiką, kaip antai *Konstituciniai ir politiniai tekstai* (pranc. *Textes constitutionnels et politiques*), (Bezzina, Verpeaux 2018), arba *Politinės institucijos ir konstitucinė teisė* (pranc. *Institutions politiques et droit constitutionnel*), (Prélot 1969). Net Dominique Chagnollaud veikalas *Šiuolaikinė konstitucinė teisė* (pranc. *Droit constitutionnel contemporain*), (Chagnollaud 1999), kuris mums yra artimesnis savo pavadinimu, vis dėlto skiriasi tuo, kad čia pasaulėžiūriniais dalykams skirta daug dėmesio. Taigi, ši mūsų mokslinė publikacija bus apie ontologinį politikos ir konstitucinės teisės, dar bendriau kalbant – politikos ir teisės, santykį.

LE THÉÂTRE DU DIVORCE: IL Y A UNE RAISON À CELA, MAIS...

Kaip atsitiko, kad konstitucinė teisė ir politikos mokslai išsiskyrė apsibrėždami savo interesų ribas ir metodologijas? Visų pirma reikia pasakyti, kad tai viena iš teorijos pagrindu kilusios valdžių padalijimo koncepcijos įgyvendinimo pasekmių. Kai filosofinė, o ir politinė

teorija „susitvarkė“ (tiksliau, pamėgino) su žmogaus būties ir jo prigimties problemomis, tuomet kilo idėja, jog valdžią, kylančią iš tautos, reikia padalinti tam, kad ji, veikdama vidaus sistemoje viena kitą užkardančių dalių, nesugebėtų pažeisti žmogaus teisių ir laisvių. Viskas

logiška, viskas lyg ir pagrįsta. Turbūt būtų labai sudėtinga paneiginti valdžių padalijimo reikalingumą, aiškinant, jog žmogus iš prigimties yra geras, jog tas griozdiškas valdžių padalijimo mechanizmas ne tik kad ekonomiškai neracionalus, bet ir turėtų žeisti giliau maščiančio žmogaus orumą tuo būdu, kad jį – žmogų, būnantį vienoje iš valdžios grandžių, – be jokių išimčių *traktuoja kaip potencialią grėsmę* viešajam interesui ir kito žmogaus teisėms. Tuo grindžiama valdžių padalijimo doktrina.

Taigi žmogus valdžioje yra pavojus, o todėl jo galios turi būti varžomos. Kai filosofinė mintis tai pripažino, o politinė susitaikė su tokia koncepcija, ji labai greit įgavo pozityvios teisės normų formas. Pirmosios konstitucijos – Jungtinių Amerikos Valstijų, Prancūzijos, Abiejų Tautų Respublikos, Norvegijos – XVIII–XIX a. jau atspindėjo valdžių padalijimo aspektus. Šis procesas plėtojosi, kol ši koncepcija tapo jau ne tik filosofine, ne tik politine, o konstitucionalizmo esme ir prasme, t. y. teisine kategorija.

Taigi valdžia, kilusi iš tautos ir padalinta į atskiras šakas (valdžias), veikia stabdžių ir atsvarų mechanizmo rėmuose tam, kad atsvertų viena kitos veikas, kurios gali kenkti žmogaus teisėms ir laisvėms bei viešajam interesui. Atskyrimas reiškia ne tik formalų funkcijų pasidalijimą, bet įpareigojimą veikti tik remiantis savo įgaliojimais ir jokiomis aplinkybėmis jų neišplėsti bei neperduoti turimų įgaliojimų kitiems. Toks supratimas turi konstitucinę ir įstatyminę raišką. Kadangi filosofinė ir politinė koncepcija istorijos tėkmėje įgavo teisinę formą, kėsinimasis į šią tvarką tapo ne filosofi-

niu diskursu, o jau teisės pažeidimu su visomis iš to kylančiomis pasekmėmis.

Parlamentų nariai, valstybių ir vyriausybių vadovai – tai konstitucinės institucijos, veikiančios politinės konkurencijos sąlygomis, joms neretai taikomas politinio pasitikėjimo reikalavimas. Pastebėjote, kad šiame sąrašė nėra teismų. Tai tarytum viena iš trijų valdžios grandžių, bet ji kažkokia kitokia, nes jai netaikomas politinio pasitikėjimo reikalavimas, jos formavimo tvarka vyksta profesinių kompetencijų pagrindu. Ir dar – jai pavesta vykdyti teisingumą. Taip, tas saldus žodis „teisingumas“. Kaip mes jo visi norime. Nors jis yra kaip filosofijoje kategorija „laimė“. Atrodo – iki jos taip netoli, bet ji vis nepasiekiamą.

Konstitucinis teisingumas – tai konstitucijos pagrindu suformuluotas sprendimas, pagrįstas konstitucijoje įtvirtintomis normomis ir principais. Jo įgyvendinimas – konstitucinės justicijos institucijų darbas. Vadinasi, kėsintis į jų veiklą – jas trikdyti, daryti joms įtaką, greičiausiai neteisėtą, joms vykdančioms konstitucinį teisingumą. Partijos, veikiančios politinės konkurencijos sąlygomis, priima politinio pobūdžio sprendimus – čia teisė svarbi tiek, kiek ji neleidžia peržengti savo ribų. Vyriausybės, kaip kolegialios institucijos, priima sprendimus taip pat politinių preferencijų pagrindu. Valstybės vadovai taip pat daug sprendimų daro politinių pasirinkimų forma: kam suteikti ordiną, o kam ne, ką paskirti ambasadoriumi, o ko ne, ką skirti teisėju, o kas niekada juo netaps. Teismai (čia taikytina ir bendrosios kompetencijos, ir administraciniais teismams, ir konstitucinės justicijos institu-

cijoms) yra išimtis – jų sprendimai visada tik teisiniai – čia jokios politikos nėra, ne tik kad nėra, bet ir būti negali. Jeigu ji atsirastų, tai galimai reikštų, kad sprendimai nebūtų teisiškai pagrįsti, todėl neatspindėtų teisingumo, kuris glūdi tik teisėje, o ne politikoje.

Taigi doktrininis ir praktinis teisinio ir politinio konteksto separavimas turi loginį pagrindimą. Atrodytų, kad diskusiją šiuo klausimu baigiame. Tačiau. Kaip suprasti prancūzų doktriną, pagal kurią studijuojant viešąją teisę, taip pat ir konstitucinę teisę, ji matoma politikos kontekste?

CONDAMNÉS À ÊTRE ENSEMBLE

Blaise'as Pascalis kadaise yra pasakęs, kad dažniausiai nesutariame dėl sąvokų esmės, nors jos mums ir gali atrodyti akivaizdžios. Akivaizdu, kad kai nesutariame dėl jų, negalime, esame nepajėgūs sutarti ir dėl viso kito. Konstitucinė teisė – tai palyginti jaunas terminas. Nors žodis „konstitucija“ nėra XVIII a. naujadaras, tačiau tą prasnę, kurią ji turi dabar, ji įgavo per paskutinius kelis šimtmečius. O kalbant apie konstitucinės justicijos fenomeną – jis dar vėlesnis, startavęs XIX a. ir su didelėmis pauzėmis ir abejonėmis įsitvirtino tik XX a. antroje pusėje. Taigi terminas „konstitucinė justicija“ tėra labai mažas medelis (pranc. *un très petit arbre*) palyginti su termino „politika“ tūkstantmečiu ažuolu. Armelis le Divellecas ir Michelis de Villiersas, atskleisdami žodžio konstitucija sampratą, teigia, kad šis terminas turi daug aspektų (pranc. *polysémique*) ir gali būti išreikštas labai įvairiomis definicijomis (Divellec, De Villiers 2017: 74). Ir tai yra tiesa, kuri kuria problemą. Jos esmė ta, kad neturėdami vienodai suvokiamos definicijos, mes komplikuojame situaciją, nes teisininkas turės remtis tik konstitucija, t. y. tuo, kas neturi vieno apibrėžimo.

Vienas pagrindinių Aristotelio veikalų taip ir vadinosi – *Politika*. Būtent ten jau yra tai, ką mes šiandien studijuojame

filosofijos, konstitucinės teisės, teisės teorijos ir kitų mokslų kontekste. Ten, šio veikalo IV knygoje galime atrasti ir valdžių padalijimo principo aprašą, taip pat atrastume aprašytus esminius teisminės valdžios reikalus. O pats graikiškos kilmės žodis politika (gr. *Πολιτικά*) reiškia tik „miesto reikalus“. Taigi miesto reikalai. O kokie jie – tai ir valdymo formos, ir supratimas, kas yra gera ir kas yra bloga vyriausybės veikloje, ir protingas funkcijų padalijimas, piliečių gyvenimo ir sugyvenimo tvarka, teisingumo užtikrinimas, užsienio politika ir t. t. Taigi dabar sakytume – ne miesto, o bendri valstybės reikalai. Tad viso miesto reikalų matymas, mąstymas apie juos, sprendimų siūlymas, diskusijos dėl sprendimų ir yra *politika*. Georgas Balandier, atskleisdamas politikos sampratos antropologiją, diskursą nuveda į tai, kad politika – tai mūsų gyvenimas. Jis net Ch. L. Montesquieu traktuoja ne kaip teisininką, o kaip politinį teoretiką (Balandier 1967: 6–14). Vadinasi, kalbėti apie teisingumą, mąstyti apie jį, komentuoti sprendimus, priimti sprendimus, pretenduojančius į teisingumo statusą, taip pat yra tik miesto reikalai. Dar Aristotelis pažymėjo, kad įstatymas visada yra per menkas, nes gali būti aktualus tik įprastais atvejais. Paulas Amselekas tam pritardamas tei-

gia, kad diskursas neišvengiamai nukryps nuo teisės normos, nes jos turinys niekada nėra pakankamas, kad nebūtų pagrindo diskursui dėl jos turinio. (Amselek 2012: 501). Šis autorius veikale *Filosofiniai keliai teisės ir taisyklių pasaulyje* parodo, kad laisvė interpretuoti, t. y. kai interpretatorius lieka su teise ir pareiga aiškinti viską „teisės“ pagrindu, jam tampa daugiau problema nei kokia nors privilegija (Amselek 2012: 507–615). Problema ta, kad jam tenka veikti „tik teisės pagrindu“, o kaip rezultatą mes gauname arba „sujauktą tekstą“, arba „reliatyvizmo persunktą“ rezultatą – subjektyvios pozicijos perkėlimą į interpretacijos rezultatą (Amselek 2012: 551–565).

Kuo gi tada skiriasi teisinis ir politinis diskursai? Turbūt dažnai girdime terminą „politika“: „kokia jūsų firmos politika“, „kokia mūsų užsienio politika“, „kokia tavo politika dėl sodo kaimynų“, „kokia dabar mūsų mokslo politika“? Tai buitinės kalbos terminija, bet ji neapgauja. Tiesa šalia. Politika visais paminėtais atvejais suprantama kaip „miesto reikalai“, kaip tvarkymosi reikalai, tik sukonkretinti – apriboti konkrečios politinės ar net socialinės institucijos kontekstu.

Teismų veikla, konstitucinė justicija – neabejotinai mūsų aktualija ir pagrįstas domėjimosi objektas. Argi negirdėjome pasakymų: „o kokia dabar politika teismų atžvilgiu“ arba „kokią ten teismas vykdo vidaus politiką“, „kokia ten politika dėl bylų paskirstymo“, „ar pas jus teisme priimta politika – aptarti išnagrinėtas bylas“, „kokia dabar baudžiamoji politika“ ir t. t.? Pasirodo, žodžiai „teismai“, „teisingumas“, „politika“ gali būti kartu. Teismų vidaus veiklos tvarka, nors ji pagrįsta teisės ir vidinėmis nuostato-

Le droit et la politique: les jumeaux.
Paveikslas © Rūta. J. M., 2021

mis, yra ne kas kita, o vidaus valdymas. Dalinamos bylos, važiuojama į komandiruotes, atšaukiama iš atostogų, siunčiama į stažuotę ir t. t. Kas gi tai, jei ne vadybos politika? Pati tikriausia. Taigi teismų darbo organizavimui nėra svetimas politinis kontekstas. Vadinasi, bent jau konstitucinių institucijų vidiniame administravime politinis kontekstas neišvengiamas – jis pasireiškia per socialinius, vadybinius, net psichologinius institucijos administravimo politikos sprendimus. Sprendimai daryti spaudos konferencijas arba ne, duoti interviu arba ne, dalyvauti parlamento ar universitetų organizuojamose darbo grupėse ir diskusijose dėl galimų teismų ar kitų įstatymų pataisų. Argi tai negali būti suprantama kaip „miesto reikalų“ forma? Jei tai ne „miesto reikalai“, tai kieno tai reikalai?

O kaip yra dėl jautriausios politikos ir teisės santykio vietos – konkrečių bylų sprendimo ir politikos? Šiuo atveju ryškiai užsidega raudonos šviesoforo šviesos, brėžiamos raudonos linijos, išvyniojamos spygliuotos tvoros. Teisinis diskursas reikalauja vadovautis tik nuo-

rodomis į teisę. Paulas Martensas vaizdingai formuluoja esmę teigdamas, kad teisėjai labai nori nustatyti teisę tik patiems kalbėti teisės klausimais, į kuriuos politikos mokslams nederėtų kištis (Martens 2016: 9).

Jeanas Marcou mūsų minėtos paradigmos kontekste konstitucinę justiciją pagrįstai įvardina kaip šalies politinės sistemos dalį (Marcou 1997: 107–112). Ir tai nieko nestebina, nes logiškai mąstant konstitucinė justicija, jos problematika – tai tie patys „miesto reikalai“. Štai kodėl, kaip teigia Bertrandas Mathieu, konstitucinė teisė ypač po Antrojo pasaulinio karo tapo itin reikšmingu šaltiniu politikos mokslams (Mathieu 2013: 14). Mes dar nekalbėjome apie sprendimų, išreiškiančių teisingumą, priėmimo aplinkybes, o jau politikos „kažkiek“ radome. Taip yra todėl, kad politinis diskursas yra platus – platesnis nei teisinis: jis gali išreikšti vadybinį, ekonominį, socialinį, psichologinį, etimologinį, geopolitinį kontekstą.

Kai teisės norma yra tiek aiški ir viena reikšmiška, kad ją galime taikyti be didelių konsultacijų dėl jos turinio, tada problema lyg ir nepastebima. Tačiau jau šiame straipsnyje minėjome, kad net pozityvioji teisė, kad ir kokia aiškia kalba ir terminija ji būtų suformuluota, reikalinga išaiškinimo. Kaip ne be sarkazmo pažymi Jacquesas Krynenas, visos istorinės pastangos uždrausti teisėjams savaip interpretuoti teisę baigdavosi savita interpretacija (Krynen 2018: 254–263). Kalbant apie konstitucijas, kurių nuostatų ir principų abstraktumas yra aukščiausio lygmens, aiškinimo problema yra svarbiausia ir iš esmės vienintelė.

Aiškinant konstitucijas neišvengiamai tenka naudoti filosofinį metodą išreiš-

kiant ontologinį normos ar principo turinį, kuriame atsispindės egzistencijos priežastis (Mesonis 2021: 16). Tačiau pagrindus normos ontologinius aspektus problemos nesibaigia, neišvengiamai teks spręsti jos praktinius taikymo aspektus. O kaip rasti atsakymus į praktinius pritaikymo klausimus normoje, kai ji abstrakti? Na taip, tada pradeda veikti *teisėjo sąžinė ir vidinis įsitikinimas, universalus protingumo principas*.

Taigi teisėjas lieka su abstrakčia norma, kurios turinį jis turi atskleisti. Laimingas tas teisėjas, kuris surado teisės analogiją, padedančią jam spręsti normos praktinio taikymo klausimą. „Taip aiškinu, nes tokia praktika, visi taip aiškino, tai nebuvo kvestionuojama.“ Čia autorinės teisės negalioja, priešingai – kuo daugiau pasikartos, tuo daugiau pagrįsi dabartį. Tai nėra blogai, tai vienas iš būdų užtikrinti teisės prognozuojamą pobūdį. Gerardas Cornu pažymi, kad būtent todėl aiškinyje analogija tiesiog karaliauja (pranc. *Le règne de l'analogie*) (Cornu 1998: 331–345). Tačiau konstitucinės justicijos praktikoje analogija ne visada galima – tarkime, jos nėra. Dažnai tenka aiškinti aukščiausios abstrakcijos normą tuščiam popieriaus lape. O kas lemia to tuščio popieriaus lapo būsimą turinį? Na taip, galima užgulti teises ir filosofines, kitokias knygas. Bet filosofu ar ekonomistu per savaitę netapsi. O gilinant aiškės, jog yra daug mokyklų ir doktrinų, dar labiau gilinant bus suabejota klasikinėmis sąvokomis, nes aiškės, kad jos daugiabriaunės savo turiniu. O kai bus nuspręsta nueiti „lengvesniu“ keliu – pasiremti kokios nors teisės mokyklos požiūriu (nuoroda į autoritetus), paaikšės, kad ir čia yra antitezė, kad

„teisės mokyklų“ egzistavimas gali būti traktuojamas tik kaip teisės fakultetų skleidžiamas mitas siekiant savo prestižo (Touzeil-Divina 2019: 329–355).

Primename, kad be žinių, visada dar yra teisėjo sąžinė ir vidinis įsitikinimas. Na taip, dėl sąžinės problemų nėra – teisėjas *ex officio* sąžiningas ir nešališkas. O kaip dėl vidinių įsitikinimų? Kokia tai materija? Thierry Santolini, kalbėdamas apie konstitucinį diskursą, pažymi, kad „yra gretinami subjektyvūs ir objektyvūs interesai, kurie ir sudaro konstitucinio ginčo esmę“ (Santolini 2010: 40). Kaip? Subjektyvūs konstitucinio ginčo dalyvių interesai gretinami su objektyviais interesais? Pažymėtina, kad šio autoriaus monografija kaip labai reikšminga 2007 m. gavo Prancūzijos Respublikos Konstitucinės Tarybos apdovanojimą. Monografijoje iš esmės teigiama, kad mes visi, kalbėdami apie konstituciją, esame subjektyvūs. Kitą vertus, stebėtis nėra ko, tai nedidelė, tai tik vadinamoji Polichinelle'io paslaptis (pranc. *Le secret de Polichinelle*).

Tad kas, be subjektyvaus intereso, lemia mūsų suvokimo apie konstituciją turinį? Vidiniai įsitikinimai – vieni jų. Vidiniai įsitikinimai – tai bendrą pasaulėžiūrą išreiškianti žinojimų ir patyrimų visuma. O kokių žinojimų turi teisėjas? Daugiausia teisės, paskui kažkiek filosofijos, kažkiek ekonomikos, kažkiek sociologijos, kažkiek biologijos, kažkiek.... Taigi dabar padarykime ekskursą nuo teisėjo prie žmogaus – valstybės tarnautojo, dėstytojo, parlamentaro, šventiko, žurnalisto ir bet kurio kito, kuris priima sprendimus savo vidinių įsitikinimų pagrindu. Kas tie įsitikinimai, jei ne sistema pasaulėžiūros apie valstybę, valdymą,

ekonominius procesus, socialinę aplinką, teisingumą, ir t. t.? Visi sprendimai, priimti turimų žinojimų pagrindu, traktuotini kaip asmeninės politinės teorijos atspindys. Ir nieko daugiau. Kai žmogus neina į rinkimus, nes nemato prasmės, arba eina į juos, arba kai jis dalyvauja mištinge, nes nori išreikšti poziciją, arba nedalyvauja, nes laiko tai laiko švaistymu, – jis priima politinio pobūdžio sprendimus. Tai asmenio lygmens sprendimai. Tų sprendimų turinys tėra asmens žinojimo apie pasaulį ir smegenų veiklos suvedant tuos duomenis į sistemą rezultatas. Jei žmogus yra skaitęs tik Davidą Ricardo, jo politiniai pasirinkimai greičiausiai bus vieni, jei jis skaitė, tarkim, tik Karlą Maršą, jo pasirinkimai greičiausiai bus kiti. Jis žino apie juos abu? Jo pasirinkimai bus galbūt dar kitokie. Jis nieko neskaitė, jo pasirinkimai vis tiek bus.

Viskas vyksta panašiai ir interpretuojant konstituciją. Teisėjas, likęs su savo švaria sąžine ir vidiniu įsitikinimu, pradeda juos naudoti kaip įrankius, kuriuos jis vieninteliu teturi. Jo vidinis įsitikinimas apie teisingumą – tai ne tik teisės žinojimo apimties klausimas. Pradėkim nuo pavyzdžių, kurie iliustruos vidinio įsitikinimo laisvę. Tarkim, teisėjams reikia spręsti dėl socialinės valstybės, dėl pensijų, dėl išmokų, dėl mokesčių ir dėl kitų panašių dalykų. Atsakykite sau – žmogus, kuris gerai žino tik Adamą Smithą ir Davidą Ricardo, ir kitas žmogus, kuris žino tik Henri de Saint-Simoną ir minėtą Karlą Maršą, jų vidiniai įsitikinimai gali būti vienodi? Vienas skaitė tik Tomą Akvinietį, o kitas – tik Ludwigą Faerbachą? Jų vidiniai įsitikinimai bus galbūt tapatūs? O kaip dėl vidinio įsitikinimo to, kuris iš viso mi-

nėtų autorių nepažįsta ir nenori pažinti (o tokių dauguma), arba, atvirkščiai, kuris skaitė juos ir ne tik juos? Koks jų „miesto reikalų“ supratimas?

Ar socialisto, liberalo, krikščionio demokrato vidiniai įsitikinimai yra vienodi? Bet teisėjas – ne politikas, jis negali būti įspraustas į konkrečios politinės teorijos rėmus. Prieš atsakydami į šiuos klausimus paklauskime savęs ir kitų: kodėl JAV skiriant teisėją į Aukščiausiąjį Teismą atrankos metu atspirties taškas yra kandidato politinė pasaulėžiūra? Išmanančių teisę yra tūkstančiai, bet skyrimo metu neklausia teisės žinių. Klausia to, koks tavo požiūris į mokesčius, į santuoką, į eutanaziją, sociumo raidos perspektyvas. Kodėl niekas kandidatų neklausia, kas yra teisės norma, kokia jos struktūra, kas yra teisės aktų hierarchija, kurioje vietoje yra konstitucija šioje hierarchijoje? Tai banalūs klausimai su banaliais atsakymais, kurie teisininkui yra žinomi ir jie neįdomūs, nes ne jie lems interpretacinių sprendimų turinį. Kokia tavo politinė pasaulėžiūra – štai klausimas, kuris sudaro pagrindą suvokti tavo vidinių įsitikinimų sistemą, kuri lems tavo kaip JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjo sprendimus byloje, kai bus aiškinama Konstitucija. Ne veltui ten skrupulingai skaičiuojama, kokios proporcijos, kokių teisėjų yra Aukščiausiąjame Teisme ir kokio sprendimo dėl to mes galime tikėtis. Kaip tai kokio sprendimo? Jis bus „tik konstitucijos“ lauke – čia nebus jokios politikos. Aišku, kad bus ir dar kokia, nebent taip teigiama jų mokslinėje doktrinoje.

Gal kaip nors kitaip yra Europoje? Štai Vokietijos patirtis. Čia teisėjai yra nepriklausomi, bet kokia šio teismo tei-

sėjų skyrimo procedūra? Skiria juos vieni iš parlamento rūmų, o kandidatūras teikia politinės partijos. Taip ir gyvena teisėjai – vienas nominuotas socialdemokratų partijos, kitas liberalų, dar kitas krikščionių demokratų. Ar įsivaizduojate situaciją, kad liberalų partija pateiks kandidatu asmenį, kurio pasaulėžiūra yra socialdemokratinė ar net socialistinė? Taigi čia skyrimo sistema yra skaidri. Sociumas negauna „katės maiše“ – teisininko, diplomuoto profesionalo, kurio politinė pasaulėžiūra yra didelė paslaptis (panc. *le grand secret*). Ta paslaptis greitai, labai greitai paaikšėja sprendžiant bylas.

Prancūziškasis modelis dar iškalbingesnis. Čia Konstitucinė Taryba formuojama taip, kad ir dabar jos dauguma narių, būdami teisininkais, yra buvę labai ryškūs politiniai veikėjai, turintys labai aiškias politines preferencijas. Prancūziškoji mokslinė doktrina teigia, kad diskursas dėl konstitucijos turinio negali būti tik teisinis. Priešingai teigiant, tai būtų tik veidmainystė. Jacquesas Meunier kiekviename teisiniame konflikte mato politinį pretekstą (Meunier 1994: 57–66). Čia konstitucinių institucijų konfliktas traktuojamas kaip politinis konfliktas, kai konstitucija yra tik įrankis, kurį taikant bus sprendimas, bet nebus panaikintas pats politinis kontekstas.

Šalia nuolatinių devynių narių Konstitucinės Tarybos nariais yra visi buvę Prancūzijos prezidentai. Ir jie ne formaliai užima šias pozicijas, jie yra labai aktyvūs. Štai Valéry Giscard d'Éstaingo parašas yra po daugeliu labai reikšmingų Konstitucinės Tarybos bylų. Pažvelgus į šio asmens biografiją atrandi viską – ir tai, kad jis aristokratiškos kilmės, kad jis

yra daug prisidėjęs prie rezistencijos Antrojo pasaulinio karo metu, bet nerandi vieno – jis neturi teisinio išsilavinimo. O jo politinė patirtis yra *o lia lia. Voilà.*

Tai pastebėta. Henry Roussillionas teigia, kad paskyrimų į Konstitucinę Tarybą tvarka „nuo pat pradžių buvo labai kritikuotina, nes buvo per daug politinė“ (Roussillion 2005: 11). Michelis Verpeaux atrankos ir skyrimo procedūrą Prancūzijoje traktuoja kaip per daug politizuotą (Verpeaux 2020: 9–11). Dominique'as Rousseau pažymi faktą, kad Prancūzija yra šalis, kuri nenustatė jokių amžiaus, teisinio išsilavinimo ar teisėjo patirties sąlygų tapti Konstitucinės Tarybos nariu (Rousseau 2021). Galima diskutuoti su šiais autoriais, konstatuojant, kad ir jie per daug idealizuoja galimą „nepolitinių“ pasirinkimą ir skyrimą. O koks realiai galimas kitoks pasirinkimas? Konkursas? Daryti testus ir ieškoti teisininko, kuris, atlikdamas teisės testą, padarys mažiau klaidų? Politinis pasirinkimas reiškia, kad bent besirenkantis kandidatą pripažįsta jo pasaulėžiūroje glūdinčio „vidinio įsitikinimo“ tinkamumą vykdyti šias funkcijas. Prancūzija jokia išimtis, jokiaje kitoje šalyje atranka ir paskyrimai nėra daugiau ar mažiau politiniai. Visi pasirinkimai, nors jie grindžiami kandidatų kvalifikacijų skirtumais, iš esmės yra politiniai.

Ir ką šie garbingi ponai ir ponios daro Konstitucinėje Taryboje, kai konstitucijos nuostatos yra abstrakčios ir reikalingos išaiškinimo? Kurdami konstitucinius precedentus, jie vadovaujasi patirtimi (kuri dažnai yra politinė) ir vidiniu įsitikinimu. Coralie Richaud konstatuoja, kad tokia precedentų kūryba yra

Konstitucinės Tarybos valstybinės galios įrankis (pranc. *instrument de pouvoir*) (Coralie Richaud 2016 : 209–237). Ir tie sprendimai, kurie atspindi Konstitucinės Tarybos narių vidinių įsitikinimų kolektyvinę išraišką, tampa autoritetinga ir visiems privaloma jurisprudencija, kuri saistys ir kitos kartos Konstitucinės Tarybos narius.

Panagrinėkime konkretų pavyzdį: ar yra realu spręsti konstitucinius klausimus „vien tik konstitucijos“ pagrindu? Pavyzdžiui, pažvelkime į Konstitucinės Tarybos 1982 m. bylą dėl nacionalizacijos (pranc. *Conseil constitutionnel, 16 janv. 1982, n 81-132 DC, Loi de nationalisation*) (Rousseau, Gahdoun, Bonnet 2018: 154–157). Buvo sprendžiama, ar po socialistų ir François Mitterrando politinės pergalės atitinkamai parlamento ir prezidento rinkimuose jų vykdomas kai kurių bankų nacionalizavimas neprieštarauja 1958 m. Konstitucijos nuostatoms dėl nuosavybės neliečiamybės. Ir kaip tokį klausimą išspręsti tik „teisės ir konstitucijos pagrindu“, kuriuo remiantis nuosavybė iš esmės yra sakralizuota? Aišku, kad atsakymas atspindėjo ne formaliųjų normų, o interpretatorių vidinių įsitikinimų – jų supratimo, kas yra „miesto reikalai“, kontekstą. Dominique'as Rousseau, analizuodamas Roberto Badinterio pozicijas Konstitucinėje Taryboje, nurodo pastarajam, kad jo buvusius advokato argumentavimų lyrizmus reiktų užmiršti (Rousseau 1997: 125). O kas tai per „lyrizmai“? Konstitucijos aiškinimas visada nuveda į asmeninių politinių teorijų preferencijų laukus, t. y. individualų „miesto reikalų“ suvokimą ir net individualią išraiškos formą.

Turbūt jau supratome, kad politinė pasaulėžiūra yra žmogaus pasaulėžiūros dalis, esanti šalia filosofinės, teisinės, religinės, estetinės ir kitų pasaulio suvokimo formų. Neigti tą pradą reiškia apgauti save ir kitus. Kaip teigia Bernardas Mathieu, teisėjo galvoje neišvengiamai veikia ne tik teisinė, bet ir politinė logika (Mathieux 2013: 119–122). Neigti tai yra arba naivu (i), arba veidmainiška (ii). Ar sugebėsime apsispręsti, kuri iš šių dviejų realijų yra blogesnė sociumo ilgalaikės ir darnios raidos kontekste?

Geoffrey Grandjeanas ne šiaip konstatuoja, o suformuluoja trinarę tipologiją, kurioje *parodomos teisėjo politinės funkcijos*. Elgesio legalizavimas teismo sprendimu (pranc. *juridicisation et judiciarisation*) (i), naujų normų kūrimas (pranc. *la production des normes*) (ii), arbitražas dėl moralinių vertybių (pranc. *l'arbitrage de valeurs morales*) (iii) (Grandjean 2016: 17–45). Taigi autorius teisėjo politinę veiklą mato jo kasdiniame darbe – ten, kur jis yra nepriklausomas, kur jis vadovaujasi tik įstatymu ir savo vidiniu įsitikinimu. Ir tai nenuostabu, nes, anot autoriaus, teisminė veikla yra viena iš trijų didžiųjų politinių funkcijų (Grandjean 2016: 50). Ir nesutik su juo, kad gudrus esi. Ericas Lestradeas konstatuoja, kad Konstitucinės Tarybos interpretacijos žmogaus teisių kontekste buvo pagrindas atsirasti konstitucinei proceso teisei. (Lestrade 2015). Kas gi tai, jei ne jau minėta „*la production des normes*“?

Bet gal tai išskirtinai prancūziškas receptas ir mes nesame pripratę prie jų gurmaniškų receptų? Deja. Štai ką apie Belgijos Konstitucinio Teismo teisėjus sako Thierry Giet ir Geraldine Rosoux:

Konstitucinio Teismo teisėjai yra tarp kitų, atliekančių politinį vaidmenį, konkretizuojantys taisyklę, kurią priėmė kita politinė valdžia (Giet, Rosoux 2016: 307). Marcas Verdussenas, taip pat minėdamas Belgijos patirtį, nors ir pripažindamas, kad tai yra delikatus klausimas, galiausiai išvelgia politinės veiklos kontekstą (Verdussen 2016: 325–334). Gal toks supratimas tik prancūziškai kalbančiose šalyse? Jau minėjome JAV patirtį. Guy Haarscheris daug rašo apie JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjų veiklą. Jis, aiškindamas šio teismo aktyvizmą bei sprendimų priėmimo procedūrą, konstatuoja, kad pats balsavimo faktas dėl sprendimo, kas „už“, o kas „prieš“, yra *klasikinis politinis veiksmas*, tad minėto teismo teisėjai yra „politiniai sprendėjai“ (Haarscher 2016: 309; 310–312).

Tad apibendrinkime tai, kas pasakyta. Politika – tai ne tik parlamentinės veiklos forma ar tik politinių partijų veikla, kaip įprastai ji suprantama. Politika – tai diskursas apie valstybę, jos institucijas, žmogų, visuomenę. Kitaip nei filosofija, politikos mokslai mažiau gilinaisi į ontologinius klausimus. Juos labiau domina tikrovę lemiantys faktoriai, taigi ir konstitucija. Vadinas, atskirdami konstitucinę teisę nuo politikos mokslų, mes tai darome tik mechaniškai. Praktikoje konstitucinis diskursas negali išvengti politinio konteksto. Jei cituoji konstituciją, teks normą aiškinti pačiam, jei cituoji jurisprudenciją, tai taip pat diskurso nepadaro tik teisiniu, nes ta jurisprudencija gimė diskusijoje, kur politinis kontekstas dalyvavo kaip konkrečių asmenų vidinių įsitikinimų atspindys.

Mūsų mokslinė doktrina mechaniškai skiria šiuos diskursus, tad kažką kardi-

naliai neigti būtų skausminga, todėl netikslinga. Tai sukeltų daug nereikalingo visuomeninio ir akademinio šurmulio – beprasmių ilgalaikių debatų dėl to, kas iš esmės jau paaiškinta. Jeigu toks diskursas netikėtai baigtųsi sutarimu – loginėmis išvadomis, kad politinis kontekstas kaip interpretuotojo vidinių įsitikinimų sistema vis dėlto dalyvauja teisės interpretacijoje, tai galėtų sukelti nereikalingas diskusijas dėl buvusių sprendimų legitimumo. Vis dėlto teisė ir politika – dvi viena kitą stimuliuojančios kategori-

jos, kuriose abiejose egzistuoja žmogus ir kurios abi yra jo apmąstymo kryptys. Tuo tarpu nuolatinis teisės politizavimo procesas ir politikos juridizavimas yra užprogramuoti kiekvieno „miesto reikaluose“. Išmintingiausia yra negriaunant nusistovėjusių įsivaizdavimų teisės interpretavimą traktuoti kaip teisinių argumentų išraiškos formą, bet tuo pačiu suvokti šio proceso ontologiją, tikrąjį santykį su tikrove. Bent jau neturėti iliuzijų, kas jau savaime vertinga ir leidžia suvokiant tikrovę išvengti utopijų.

IŠVADOS

Konstitucinės justicijos institucijos, atskleidamos konstitucijos nuostatų turinį, remiasi tik konstitucija. Šitai suvokiamas konstitucijos viršenybės principo užtikrinimas. Konstitucija aiškinama „pati iš savęs“, o mokslinė doktrina ir interpretacinė sistema vengia politinių argumentų. Taip yra dėl kelių priežasčių. Visų pirma tai valdžių padalijimo principo dominavimo pasekmė. Principo, kuris reikalauja teismų nepriklausomumo. Kita priežastis sietina su termino „politika“ sampratos raida.

Politikos mokslai, jų turima pasaulio pažinimo metodologija ir pažinimo objektas iš esmės sutampa su konstitucinės teisės problematika. Ši aplinkybė leidžia paaiškinti tikrovę, kad kai kurių valstybių mokslinėse doktrinos konstitucinės teisės ir politikos mokslai turi ne tik bendrą pažinimo kryptį, bet ir demonstratyviai neneigia kaip nereikšmingos viena kitos argumentacijos. Prancūzijos mokslinėje doktrinoje yra tvirta pozicija: negalima pažinti politinių pro-

cesų be konstitucinės teisės, kaip ir atvirkščiai – negalima suvokti konstitucinių procesų be politikos mokslų. Tokia koncepcija yra ne tik akivaizdi teisinių santykių subjektų praktikos lygmenyje, bet ir neabejotinai nuoširdesnė ir tikroviškesnė savo esme.

Deklaratyvus konstitucinės teisės ir politikos mokslų atskyrimas nuolat kontrastuoja su tikrove, kuri rodo, kad politiniai procesai yra ne tik konstitucinių teisinių santykių ir jų turinio pažinimo ir suvokimo šaltinis, bet ir visų konstitucinių subjektų veikla tėra bendrojo valstybės reikalų – politinio – proceso dalis. Akivaizdu, kad objektyviai egzistuojanti konkretaus interpretatoriaus politinė pasaulėžiūra neišvengiamai daro įtaką interpretatoriaus pasirinkimams, nors tai galbūt ir bus traktuojama „tik“ kaip teisinių argumentų išraiška. Tokia doktrininė logika nepaneigia pagrindinio principo, kad politinių santykių subjektų pastangos daryti įtaką konstitucinės justicijos nepriklausomumui yra netoleruotinos.

Literatūra

- Amselek Paul. 2012. *Cheminements philosophiques dans le monde du droit et des règles en général*. Paris: Armand Colin.
- Balandier Georg. 1967. *Anthropologie politique*. Paris: PUF.
- Bezzina Anne-Carlene, Verpeaux Michel. 2018. *Textes constitutionnels et politiques*. Paris: PUF.
- Chagnollaud Dominique. 1999. *Droit constitutionnel contemporain*. Paris: Dalloz.
- Cornu Gerard. 1998. *L'art du droit en quête de sagesse*. Paris: PUF.
- Le Divellec Armel, De Villiers Michel. 2017. *Dictionnaire du droit constitutionnel*. Paris: Dalloz.
- Giet Thierry, Rosoux Geraldine. 2016. Du rôle intrinsèquement politique du juge constitutionnel belge Brèves réflexions sur un lieu commun. Grandjean Geoffrey, Wildemeersch Jonathan, *Les juge : décideurs politiques? Essais sur le pouvoir politique des juges dans l'exercice de leur fonction*. Bruxelles: Bruylant.
- Grandjean Geoffrey. 2016. Les fonctions politiques des juges. Propos introductifs sur le pouvoir politique des juges dans l'exercice de leur fonction. Grandjean Geoffrey, Wildemeersch Jonathan, *Les juge: décideurs politiques? Essais sur le pouvoir politique des juges dans l'exercice de leur fonction*. Bruxelles: Bruylant.
- Haarscher Guy. 2016. Les juges décideurs politiques: quelques considérations sur la Cour suprême des Etats-Unis. Grandjean Geoffrey, Wildemeersch Jonathan, *Les juge: décideurs politiques? Essais sur le pouvoir politique des juges dans l'exercice de leur fonction*. Bruxelles: Bruylant.
- Krynen Jacques. 2018. *Le théâtre juridique. Une histoire de la construction du droit*. France: Gallimard.
- Lestrade Eric. 2015. *Les principes directeurs du procès dans la jurisprudence du Conseil constitutionnel*. Paris: L' Harmattan.
- Marcou Jean. 1997. *Justice constitutionnelle et systèmes politiques. Etats-Unis, Europe, France*. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble.
- Martens Paul. 2016. Le temps de la distance, de l'allégeance et du respect. Grandjean Geoffrey, Wildemeersch Jonathan, *Les juge: décideurs politiques? Essais sur le pouvoir politique des juges dans l'exercice de leur fonction*. Bruxelles: Bruylant.
- Mathieu Bertrand. 2013. *Constitution: rien ne bouge et tout change*. Paris: Lextenso éditions.
- Meunier Jacques. 1994. *Le pouvoir du conseil Constitutionnel. Essai d'analyse stratégique*. Paris Bruylant L.G.D.J.
- Mesonis Gediminas. 2021. Teisėjas ir filosofas, *Logos-Vilnius* 109: 6–17.
- Prelot Marcel. 1969. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Paris: Dalloz.
- Richaud Coralie. 2016. *Le précédent dans la jurisprudence du Conseil constitutionnel*. Institut Universitaire Varenne.
- Rousseau Dominique. 2021. *Il est temps de rendre la justice constitutionnelle aux juristes* // <https://www.actu-juridique.fr/constitutionnel/il-est-temps-de-rendre-la-justice-constitutionnelle-aux-juristes/>.
- Rousseau Dominique. 1997. *Sur le Conseil constitutionnel. La doctrine Badinter at la démocratie*. Paris Descartes & Cie.
- Rousseau Dominique, Gahdoun Pierre-Yves, Bonnet Julien. 2018. 2017–2018. *L'essentiel des grands décisions du Conseil constitutionnel*. Gualino, Lextenso.
- Roussillion Henry. 2005. *Le Conseil constitutionnel. 5e édition*. Paris: Dalloz.
- Santolini Thierry. 2010. *Les parties dans le procès constitutionnel*. Bruxelles: Bruylant.
- Touzeil-Divina Mathieu. 2019. *Dix mythes du droit public*. LGDJ: Lextenso éditions.
- Verdussen Marc. 2016. La cour constitutionnelle de Belgique: une juridiction politique? Grandjean Geoffrey, Wildemeersch Jonathan, *Les juge: décideurs politiques? Essais sur le pouvoir politique des juges dans l'exercice de leur fonction*. Bruxelles: Bruylant.
- Verpeaux Michel. 2020. *Contentieux constitutionnel*. 2e. édition. Paris: Dalloz.

Nuorodos

- ¹ „L'automne à Paris“ Article N° 3. „Ruduo Paryžiuje“ (pranc. *L'automne à Paris*) – tai publikacijų ciklas, parengtas mokslinės stažuotės Paryžiaus II Pantheon-Assas universiteto Teisės fakulteto Konstitucinių ir politikos mokslų centre

(pranc. Université Paris II Panthéon-Assas, Faculté de droit, Centre d'Etudes Constitutionnelles et Politiques (CECP)) metu. Rengiant publikaciją buvo konsultuojamasi su CECP profesoriais.